

Rita Verschuur
Het geheim van mijn moeder

2009
Stichting Uitgeverij XL
Den Haag

De laatste tijd gebeurt het weleens dat ik mensen benijd die ik zou moeten beklagen. Het is begonnen na de dood van mijn moeder en ik schrik er elke keer weer van als het me overkomt. Als ik voel dat ik jaloers ben op iemand die al vroeg een ouder heeft verloren. Zo vroeg zelfs dat hij of zij die vader of moeder nauwelijks heeft gekend.

Ik benijd hen om hun onvoorwaardelijke liefde voor een persoon die nooit meer heeft kunnen zijn dan een vredig portret aan de wand, omkranst door vage herinneringen en warme verhalen van anderen. Om de vanzelfsprekendheid waarmee ze die overleden ouder op een voetstuk hebben gezet. Om de kracht die ze putten uit dat beeld. De trots waarmee ze het aan anderen tonen. Het respect dat ze ermee afdwingen.

Ik bekijk zo'n portret aandachtig en voel dat er nu iets van me verwacht wordt, meer dan een vluchtig commentaar. En voor ik het weet heb ik gezegd: 'Wat lijkt jij op je moeder.' Of: 'Je kunt duidelijk zien dat dit je vader is.' Of, als in mijn ogen elke gelijkenis ver te zoeken is: 'Dit gezicht straalt iets heel vertrouwds uit.' En desnoods: 'Wat een mysterieuze blik.'

Maar dat is een stap te ver. Want bij mysterieus

denken we algauw aan de Mona Lisa. En haar blik is voor velerlei uitleg vatbaar, zo'n moeder zou niet veel houvast te bieden hebben. En dat is nou juist waar het om gaat. Dat de overleden ouder, ondanks lijfelijke afwezigheid, houvast blijft bieden.

Ik vraag me af hoe ik er nu aan toe zou zijn als mijn moeder vóór mijn achtste was gestorven in plaats van weggelopen. Wat had ik me dan nu nog van haar herinnerd? Als je moeder op je zevende sterft, wat doe je als kind dan met de minder rooskleurige herinneringen aan haar? Smelten die weg of trekken ze zich terug om af en toe onverwacht de kop op te steken? En, als ze de kop opsteken, laat je ze dan toe?

Als mijn moeder toen was gestorven, had ik me dan herinnerd hoe ik een eeuwigheid op de stoep van mijn kleuterschooltje op haar stond te wachten nadat iedereen al naar huis was en zij maar niet kwam om me af te halen? En hoe zij, toen ze eindelijk verscheen, dat wachten van mij plagerig bagatelliseerde? Had ik me dan herinnerd dat ik na die dag altijd bang was op school? Dat ik pas opgelucht adem kon halen als ik haar hoofd voor het bovenraam in de deur van ons lokaal zag opdooimen? Dat ik elke ochtend iets eerder naar dat raam in de deur begon te kijken en pas tot rust kwam

wanneer die lege lijst werd opgevuld door haar gezicht? Ik vrees dat dit beeld van haar bij mij vóór alle andere portretten was geschoven.

Misschien had ze nog vóór mijn vijfde dood moeten gaan om bij mij een ideaalbeeld achter te laten. Vóór die keer dat ze bij opa- en stiefoma-Bussum aan tafel mijn vaders haar in een vlot model zat te kammen, waardoor ik hem niet meer herkende en riep dat pappa zijn haar gauw weer gewoon moest doen.

Ik denk zelfs nog vóór dat fietstochtje over de Bloemendaalseweg, vlak na mijn vierde verjaardag, toen de oorlog net begonnen was en mijn rode fietsje zo snerpte en piepte dat ik af wou stappen, uit angst dat de moffen het in zouden pikken, maar zij me dwong door te fietsen.

Maar hoe had ik me dan onze wintervakantie in Lenzerheide herinnerd, op mijn derde, nog vóór de oorlog, met die dokter aan mijn bed, die de hele tijd met haar in het Duits aan het praten was over mijn nierbekkenontsteking? Alsof die nierbekkenontsteking een onderonsje was tussen hem en haar en ze allebei vergeten waren dat de prikkende pijn in mijn onderbuik die twee bij elkaar had gebracht. Misschien had ze nog iets eerder dood moeten gaan om bij mij een gave herinnering achter te laten. In Zwitserland, vlak na onze reis erheen in de nacht-

trein. Als zij daar ziek geworden was en overleden, dan had ik mij haar herinnerd als de moeder die mij in dat smalle bed in de slaapcoupé een appeltje had laten eten en het goed vond dat ik het klokhuis zomaar naar het voeteneinde gooide.

Dat zou een mooie laatste herinnering zijn geweest. Zij en ik samen in dat smalle bed, kijkend naar dat zwevende klokhuis in die rijdende trein.

Als zij vlak daarna in Lenzerheide was gestorven, dan had zij nu de weg niet versperd naar mijn stiefmoeder, die mij tot haar dood in 1991 onder haar vleugels heeft willen klemmen en met wie ik nog steeds niet in het reine ben.

Mijn stiefmoeder had mij nooit een klokhuis naar het voeteneinde laten gooien. Zij was zelfs nooit samen met mij in een smal bed in een slaapcoupé gekropen. Maar zij had mij ook nooit liggend in een rijdende trein een appel laten eten.

Zelfs bij dat klokhuis zat dus een addertje onder het gras. Mijn eigen moeder had mij liggend in de trein een appel laten eten. Ik had me erin kunnen verslikken. Het had mij kunnen vergaan als Sneeuw-witje. Ik zie die plaat van Walt Disney weer voor me. De ergste uit het hele boek, met die kromme vrouw erop, in een zwarte cape gehuld, een rode appel in haar uitgestrekte hand. Met haar lange, puntige heksennagels verradt ze wie ze is.

Die heksennagels heb ik weggekrabd van de tekening. Daar zit nu een gat in het papier. Ik krabde ze weg omdat mamma ook zulke nagels had en elke keer dat ik haar vroeg ze af te knippen alleen minachtend snoof.

Ik vrees dat ik haar alleen voor eeuwig op een voetstuk had kunnen zetten als ze was gestorven toen ik nog bij haar aan de borst lag. Dan was ze tot mijn dood toe mijn heldin gebleven.

‘Hou op met dat ge-als-dan,’ hoor ik mijn moeder nog zeggen.

Maar ik beet me vast in mijn onmogelijke vraagjes. ‘Als mensen doodgaan, mamma, wat gebeurt er dan met hun gedachten?’

Ze haalde haar schouders op, trok haar wenkbrauwen omhoog en spande haar kaken.

‘Ja, maar mamma...’

‘Als de hemel valt, dan hebben de mensen blauwe mutsjes op.’

Mijn moeder is bijna drieënnegentig geworden. Ze stierf eind juli 2004. Bij haar crematie hield ik een toespraak, waarvan de beginzin nog vaak door mijn hoofd spookt.

‘Mamma, je was een dappere vrouw.’ Twee weken later had ik aan alle achtenzestig aanwezigen wel een rectificatie willen sturen. In die eerste zin moest het woordje dapper vervangen worden door laf. Of eenvoudiger nog: ‘een’ door ‘geen’.

De hele plechtigheid is op een cd opgenomen. Ik heb er een tijd lang niet naar kunnen luisteren. Niet naar de toespraken van de anderen, niet naar de muziek: ‘Summertime’ door Louis Armstrong en Ella Fitzgerald, ‘Bess, you is my woman now’ door Oscar Peterson, ‘Petite fleur’ door Sydney Bechet, maar vooral niet naar wat ikzelf gezegd heb. Als die eerste zin al na twee weken in zijn tegendeel veranderd had moeten worden, hoe zou het dan zijn met de rest? Ik had niets opgeschreven, maar me wel goed voorbereid. Die beginzin moest de toon zetten. Daarna zei ik iets over haar eigenzinnigheid en haar afkeer van compromissen, zodat ik de pijnlijkste gebeurtenis uit mijn leven er zonder wrok op kon laten aansluiten. ‘Nog voor je dertigste, ik was bijna acht, volgde je de stem van je hart en koos voor een ander

leven.' Ik zei het zo omdat ik wilde dat iedereen er wat mee kon, alle soorten verstaanders, en ik hierna luchtig door kon gaan en zelfs nog een anekdote kon vertellen waarin mijn moeder onvervaard uit de hoek kwam. Alles wat ik verder nog te berde bracht, was voor mij toch ondergeschikt aan dat ene tussenzinnetje 'ik was bijna acht'.

Het was niet niks voor een vrouw om in die tijd, 1943, midden in de oorlog, zomaar weg te durven lopen bij man en kind omdat ze verliefd was geworden op een meneer van de tennisclub. Een vrijgezel die op de Militairenweg in een villa bij zijn moeder woonde. Een charmeur die zijn nieuwe vlam gouden bergen beloofde en haar hart een stem gaf.

Dapper dus, zou je kunnen zeggen.

Nee, dat zei ik. Twee weken later noemde ik haar laf. Voor de tweede keer had ze me verraden, en wel op zo'n manier dat ik door vragen overstelpt werd. Wat was mijn moeder eigenlijk voor een vrouw geweest? Had ze ooit iets voor mij gevoeld? En mijn herinneringen aan haar, hoe zat het daar dan mee?

Om te proberen op dit alles een antwoord te vinden moest ik teruggaan naar 1935, het jaar van mijn geboorte.

Bij mijn geboorte was mijn moeder nog geen vierentwintig. Bijna twee jaar eerder was ze met mijn vader getrouwd. Tot mijn tweede bleven mijn ouders met mij in Amsterdam wonen, in een bovenhuis aan de Parnassusweg. Uit die tijd heb ik alleen maar foto's. Lieve foto's van twee vertederde ouders met een snoezig kindje.

In 1937 verhuisden we naar een huis in Overveen, dat net gebouwd was op een plek waar voordien alleen bollenvelden lagen. Vlak achter onze tuin stond nog een oude bollenschuur, waar het in mijn vroege kinderjaren spannend spelen was.

Een paar maanden na mijn moeders overlijden ben ik teruggegaan naar dit huis, waarin ik het grootste deel van mijn jeugd heb gewoond. De muren waren nu kaal en de goudenregen stond niet meer te buigen naast de voordeur. Ik liep de smalle poort in tussen ons garagepad en dat van de burens en zag dat de bollenschuur nog net als vroeger achter de schutting stond. Hij stond er verdwaald, leek het, maar ik wist beter. Ik probeerde weer tegen de schutting op te klimmen, maar dat lukte me niet meer. Wel kon ik, terwijl ik me ophees, even mijn hoofd boven de rand uitsteken en in een flits de schuur in zijn geheel zien, de vaalrode pannen dik onder het mos, de brede

kieren tussen de donkerbruine planken en die hoop aarde en afval eronder, vol onkruid waartussen vroeger in het voorjaar hier en daar een bloeiende tulp omhoogkroop. Langzaam liep ik terug over het pad tussen de twee huizen, die er niet onbewoond maar wel steriel bij stonden.

Ik ging op het muurtje voor het tuinhek zitten, precies op de plek waar ik als kind zo vaak had gezeten, onder het sierappelboompje, dat nu vervangen was door een paar dennen, maar dat ik weer moeiteloos tevoorschijn kon toveren, met de donkerroze bloesems in de lente en in de herfst die wijnrode appeltjes. Ik proefde het wrange sap weer dat mijn mond in sprong als ik in zo'n appeltje beet. En ik zag de naakte bakstenen muur van ons huis bedekt met wingerd tot aan het kozijn van mijn slaapkamerraam, en vlak onder dat raam, aan weerskanten van het terras, de nu lege bloembakken gevuld met geraniums, margrietten en lobelia's, rood, wit en blauw. Ik zag in de border van de voortuin de knaloranje afrikaantjes, mijn vaders bescheiden protest tegen de moffen. En ik dacht aan het ogenblik waarop de oorlog begon met een gonzend geluid in de lucht dat me vroeg in de morgen wekte. Ik voelde weer hoe ik op mijn autoped de tuin uit stepte, de straat op, deze straat, waar het toen wemelde van de mensen en iedereen naar boven wees, naar de ronkende zwarte vogels,